

Oponentský posudek diplomové práce

Tereza RYBOVÁ: *Divadlo přes čáru – drogy v divadelním prostředí*. Praha: FHS UK 2023, 75 s., SP
Antropologická studia, vedoucí práce: Mgr. Barbora Spalová, Ph.D.

Tereza Rybová se ve své diplomové práci zaměřila na reflexi zacházení s psychotropními látkami aktéry, kteří jsou spjatí s divadelním prostředím prostřednictvím zkušenosti se studiem na jedné konkrétní vysoké škole uměleckého typu. Metodologicky se autorka hlásí k fenomenologickému výzkumu, epistemologicky k sociokulturní antropologii. Z takto jednoduše pojmenovaných pozic lze nahlížet přednosti, ale i možné limity předložené práce.

Mezi přednosti práce nepochybně patří neotřelé a zároveň nejednoduché téma. To ostatně autorka dokládá studii, které upozorňují na absenci výzkumů zaměřených na vztah majority k psychotropním látkám, resp. vztahu privilegovaných skupin, potažmo aktérů, kteří psychotropní látky užívají rekreačně. Prostřednictvím abstraktu a úvodních kapitol práce autorka navnadí čtenáře na to, že se bude tázat po diskurzu, mocenských vztazích, souvislostech s biomedicínou... To se tedy nakonec prostřednictvím této práce nestane (což by samo o sobě nevadilo), ale pak použité teoretické zázemí provokuje k otázce, zda autorka nahlédla také za roh vybraných antropologických studií třeba směrem k subkulturním studiím, kde téma i prostřednictvím kvalitativního výzkumu uvažováno je (přinejmenším v souvislosti s techno či rave subkulturami, ale asi i jinde. Viz např. Willis 2014). Ve vztahu k předložené práci bych rozhodně zvažovala, že práce „dokumentuje specifický diskurz“ v „poměrně privilegovaném kontextu“ (viz abstrakt). Práce se nezaměřuje na diskurz a je mi dosud otázkou, zda se zaměřuje na privilegovaný kontext. V jistém smyslu ano.

Diplomová práce totiž sleduje zakoušení psychotropních látek a zkušeností s užíváním psychotropních látek jinými, a to prostřednictvím analýzy polostrukturovaných rozhovorů s aktéry, kteří byli či jsou spjatí s konkrétní uměleckou vysokou školou. V tomto smyslu (vysoká škola, umělecká škola, divadelní prostředí) o privilegované prostředí samo o sobě jde. Nicméně tento vzájemný vztah je v textu diskutován spíše jen mimochodem, byť data k němu se v textu občas objevují. Jako neznalou („neuživatelka“ a ve vztahu k profesionálnímu divadlu pouze konzumentka) mě text práce neustále vracel k otázce, v čem se projevuje ona privilegovanost, resp. jinakost v souvislosti s věkem aktérů. Přičemž tím nechci rozporovat výběr vzorku, ale spíše nedostatek kritické reflexe terénu.

Vlastní výzkum totiž v souladu s fenomenologickým přístupem předkládá zakoušení, tedy zakoušení zkušenosti s psychotropními látkami, s ohledem na data primárně s kokainem. Jak autorka v procesu výzkumu sama reflektuje, výhodou i nevýhodou se jí stal vzorek aktérů. Na jednu stranu homogenní ve vztahu k instituci a konkrétní organizaci, na druhou heterogenní ve vztahu k zakoušení. Výsledný text diplomové práce je tedy živý co do zachycení mnoha různých pozic a přístupů, ale trochu plytký co do zachycení hloubky tématu. Autorka pracuje s výpověďmi ne/uživatelů, ne/pravidelných uživatelů, ne/dealerů, ne/participujících na léčbě závislosti... A všechny tyto různé reflexe vtahuje do jednoho narativu, jehož svorníkem je ona vysoká škola, resp. „divadelní prostředí“. Na jednu stranu se jí tak daří modelovat barvitý příběh, který je podtržený umně zvolenou kompozicí dramatu, na stranu druhou se ovšem v důsledku heterogenity vzorku trochu ztrácí hloubka uchopení tématu, fenomenologie, ono hledané zakoušení.

Výsledný děj dramatu zakoušení psychotropních látek v divadelním prostředí je tak spíše popisem zkušeností, v němž navíc někdy autorka sklouzává k interpretacím, k nimž nemá data, nebo je má jen

zprostředkovaná (srovnání divadelního prostředí s jinými /s. 35/, srovnání různých divadelních profesí /s. 37/, genderových rozdílů /s. 47/, dealování drog atd.). Heterogenní vzorek a způsob práce s daty pak stírá časovou rovinu aktérských reflexí (např. uživatelé x aktéři v aktuální léčbě závislosti). Z perspektivy antropologických východisek pak překvapí deklarace a interpretace, že jde primárně o „oblasti společenské povahy, což je vlastně i zájem *sociální* antropologie“ (s. 40, kurziva v originále), aby pak byly popisovány jevy, které by možná bylo lze namnoze interpretovat jako kulturní (životní způsoby).

A v tom je vlastně jádro mých výtek k předloženému textu. Mnohde se deklaruje jinak, než kde jsou jeho silné stránky. Ty spočívají ve znalosti terénu (byť v textu absentuje deklarované zúčastněné pozorování prostřednictvím terénních poznámek), nastolení vzájemné důvěry s aktéry a tedy tvorbě hlubokých dat. A ve schopnosti tato data převyprávět v příběhu, který má švih a rozhodně není nezajímavý. Ve chvílích, kdy se autorka pokouší tato data vtěsnat do univerzalistických teorií, švih se ztrácí (viz pasáže o rituálu). Také samotný závěr práce je jen zhuštěním již vystavěného příběhu, s nepřiměřenými zobecněními. Zamrzí také používání pojmů „sběr dat“ a „respondent“ v kvalitativním výzkumu.

Vcelku je ale předložený text i přes výše uvedené nejasnosti hodný pozornosti. Ať už pro poukázání na to, jak se nějaké jednání v nějakém prostředí/situaci může stát normou, stejně jako pro rozkrytí mnohosti témat, s nímž toto jednání pojí, a mnohosti jeho interpretací. Za pochvalu také rozhodně stojí otevřená situovanost a reflexivita autorky, tedy i citlivost k aktérům, stejně jako výše zmíněná výstavba textu.

Diplomovou práci Terezy Rybové proto na základě všech těchto ohledů doporučuji k obhajobě a navrhuji ji hodnotit jako velmi dobrou.

Praha, 26. ledna 2023

Mgr. Hedvika Novotná, Ph.D.